

IZGLEDI U MAGLI

Srijeda, 18. travnja 1945.

Treći se već dan bitnica nalazi u neposrednoj blizini gradića Podravska Slatina. U proteklih sam pet dana, od kada smo krenuli iz Osijeka, toliko toga doživio i preživio da s izvjesnom zebnjom očekujem što će nam donijeti slijedeći dani i tjedni. Smjestili smo se u povećoj školskoj zgradi u čijim su razredima klupe bile gurnute i naslagane uza zid, pa su tako nastale spavaonice za vojnike. Pred zgradom se nalazio veliki vrt, te športsko igralište iza kojeg se protezala slavonska ravnica sve tamo do Drave udaljene kojih 14 km. Od Slatine je jedna cesta vodila na sjever do sela Čađavica i Noskovci, gdje je bila rođena moja majka skoro nadomak obale Drave. Kod tih sela nije bilo mosta preko Drave, pa su ljudi koristili čamce da bi prešli na lijevu obalu u Mađarsku. Prije je tu bila kompa ili skela za prijevoz vezana čeličnim konopom za kolut koji je klizao po jačem čeličnom konopu razapetom iznad rijeke između visokih jarmova na obalama. Riječna je struja Drave korištena za plovljenje odn. kretanje skele od jedne obale na drugu - slično kao kod osječke skele blizu gornjodravске pumpne stanice. Sigurno je da te skele sada ne rade, jer je uzduž sjeverne obale Drave bio neprijatelj - tko bi znao jesu li to partizani, Rusi ili Bugari - u svakom slučaju "crveni" komunisti.

Protekli su dani bili manje više mirni i bez borbenih aktivnosti osim postojećeg prometa na cesti od Našica, a činilo ga je ponajviše pučanstvo odlazeći cestom prema zapadu. Kolona puka što pješke, što sjedeći na pretovarenim kolima te sa za kola vezanom stokom već je nekako podsjećala na poveću seobu, koja će se uskoro razviti u pravo iseljenje hrvatskoga naroda. Ja sam koristio tih nekoliko dana za sređivanje svojih misli, pokušavajući stvoriti izvjesni red u predviđanjima razvoja događaja u bližoj budućnosti. Sva su ta moja saznanja i mjere bile usmjerene k jedinom još važnom cilju, a taj je bio preživjeti u svoj toj neizvjesnosti. Zorkov je nestanak izazvao priličnu buru u zapovjedništvu bitnice, te je on bio proglašen ratnim dezertrom. Međutim, među topnicima su se mišljenja razilazila, jer je poneki pretpostavljao da je Zorko možda stradao u zračnom napadu. Za mene je slučaj bio jasan, Zorko je dezertirao vrativši se u Našice u koje su ušli partizani netom što se od tamo povukla hrvatska vojska. Nikome nisam spomenuo naš razgovor prigodom slučajnog susreta kod šume u blizini Donje Motičine u kasno poslije podne 14. travnja. Našice je "oslobodila" Jugoslavenska armija samo dan kasnije.

Nakon susreta sa Zorkom nastavio sam pješaćiti prema Donjoj Motičini što je bilo poprilično naporno zbog teških jahaćih čizama. Bio sam mrtav umoran od hodanja od oko 15 km dok su mi pred očima prolazile slike u posljednjih (samo) 24 sata vraćajući se stalno na gubitak Zelenka. Srećom su me sustigla jedna od naših kola, na koja su pretovarili rasuto streljivo, pa sam se na njih uspeo s velikim olakšanjem. Ne znam tko mi je ponudio što za jelo i piće, vino ili rakiju ili oboje, ali je brzo djelovalo na mene onako premorenog. Ne sjećam se više kada sam stigao do bitnice, a niti što se sa mnom zatim dogodilo na

prenoćištu negdje kod Feričanaca. Vjerojatno sam bio prilično pijan, što od umora, ali vjerojatno više od prekomjernog alkohola kojeg sam pio žedan nakon toliko uzbuđenja, te zbog znojenja u netom minulih 24 sata od odlaska bitnice iz Osijeka.

Probudio sam se slijedećeg jutra, u nedjelju 15. travnja, gledajući oko sebe nisam nikako mogao shvatiti gdje li se nalazim. Soba je bila povelika, pa sam onako još snen zaključio da se nalazim u nekoj školi. Ležao sam na nešto slame potpuno obučen između nekih sanduka ili klupa među koje sam se vjerojatno zavukao svladan umorom i alkoholom. Glava mi se činila kao da je nabijena lopta dok su me oči pekale gledajući u smjeru još slabog izvora svijetla odnosno žamora iza prozora. Kao u nekoj maglici jedva sam prepoznao Greglovo lice kada se je nagnuo nad mene, a onda je zaorio njegov glas: "Hej, zastavniče, dobro jutro! Veselim se, da sam vas našao ovdje, gdje ste se zavukli. Gdje vam je konj?" Greglove su mi riječi bubnjale u ušima, pa sam jedva uspio prozboriti: "Zaboga, Gregl, nemoj vikati tako glasno...", pa onda malo sabranije nastavivih, "morao sam ubiti Zelenka u polju blizu šume pred Motičinom. Vratio sam se na cestu te nastavio hodati prema Motičini kada mi u susret dođe Zorko. On mi je rekao, da produžim za Feričance dok će on ići prema Našicama, da vidi ako je tko zaostao." Gregl me je gledao s nemalim čuđenjem pa kako nije ništa upitao to sam nastavio postavši očito svjestan gdje se nalazim: "Stožerni, što hoćeš sada od mene? Što trebati učiniti? Gdje je bitnica sada?"

Greglovo se lice odjednom razvuklo s nekim čudnim podsmijehom, pa, promatrajući me onako shrvanog, nastavi sada nešto tišim, ali ozbiljnijim glasom: "Zastavniče, za tebe mora da je jučerašnji dan bio veoma dug i težak. Zaboravi Zorka! On se nije do sada vratio natrag u bitnicu. Bitnica je stala u Feričancima prenoćiti. Uzmi njegovog konja i priključi se odmah bitnici. Spremamo se za skori pokret, a krenut ćemo prema Podravskoj Slatini."

Potpuno sam se razbudio, te izašao van u dvorište gdje je već vrvilo od ljudi i životinja iako je sunce tek izlazilo. Nakon što sam se malo snašao i umio na nekoj česmi, krenuo sam u potragu za Viragovim kolima koja nije bilo teško naći između teške opreme bitnice. Dočekan sam s pozdravima i olakšanjem, sam im se vratio, pa su me zasuli pitanjima što mi se dogodilo jučer i jesam li se naspavao. Netko je za mene prostro malo slame na podu u jednom od razreda, dok je bitnica bila smještena u susjednim dvorištima i štalama pored škole u Feričancima. Dočekala me je porcija tople juhe i veći komad kruha, pa sam ubrzo opet skupio potrebnu volju i snagu za daljnji pokret.

Krenuli smo u rano jutro dok je Gregl, poučen iskustvom od jučerašnjeg napada iz zraka, rasporedio teške strojnice za protuzračnu obranu s kolima s posadom između pojedinih dijelova naše kolone. Postupno mi se vraćala svijest i domišljatost a osjećao sam se i nešto bolje onako sjedeći na Viragovim kolima. Za kola je bio vezan Zorkov konj, Kestenko, koji je bio smeđe boje i nešto viši nego li je bio moj Zelenko. Primijetio sam da se ne čuje nikakva topovska ili slična potmula buka kada smo se na kratko zaustavili nešto prije sela Čačinci. U Čačince smo putovali vlakom iz Osijeka, pa sam se uspinjao s grupom osječkih planinara do kuće na Jankovcu podno samoga

Papuka. Tu je planinarsku kuću izgradilo i održavalo osječko planinarsko društvo kojemu je otac bio predsjednik dugi niz godina. U blizini kuće je prekrasan slap, te ribnjak poviše kojega je u nekoj špilji bio neki plemićki grob. Ta je špilja bila navodno utočište zloglasnog Čaruge ili su nam to samo pričali da bi nas djecu malo zaplašili.

Bitnica je uskoro nastavila dalje glavnom cestom s podlogom od kamenog makadama, pa smo uskoro stigli u Mikleuš. Tog sam se mjesta jako dobro sjećao, jer odavde vodi cesta do Voćina. Za vrijeme školskih praznika u ljeto 1941. proveo sam dva mjeseca na radnoj službi u Voćinu gdje smo prosijavali šljunak iz Voćinke. Brazgotina pod nosnom kosti će me zauvijek podsjećati na nesreću koja me ja tamo pogodila. Tako sam već u prvih nekoliko mjeseci NDH započeo skupljati mnoga važna životna iskustva katkada na vrlo okrutan način.

Čini mi se, da sam pod dojmom prošla dva dana nekako otupio i povremeno su mi u misli dolazile slike iz djetinjstva dok se kolona polako kretala neravnom cestom dižući dosta prašine. Pomalo s čuđenjem sam opazio da bitnica napreduje dalje glavnom cestom ne skrenuvši ni na jednu od cesta koje vode prema obroncima Papuka. Nastavljajući tako od sela do sela prošli smo kroz Bukovicu i bez dužeg prekida stigli u Podravsku Slatinu rano poslije podne. Od jutros nisam vidio niti zapovjednika, niti Vlatka, Gregla, pa sam u Viragovim kolima za zapovjednika bitnice istu predvodio umjerenim korakom sve do ispred Slatine gdje nas je dočekaao teklić sa zapovijedi da topovi zauzmu borbeni položaj u obližnjem rasadniku. Topove bi trebalo usmjeriti prema neprijatelju, ali odakle, odnosno iz kojega pravca, se moglo očekivati približavanje neprijatelja, to teklić nije znao.

Tipično, mislio sam u sebi, netko zapovijeda bitnicom, a ne zna što bi trebalo učiniti. Zapovjedio sam topovođama da pripreme borbeni položaj za sva četiri topa, te ukopaju topove i iskopaju rovove za vlastitu zaštitu i streljivo. Odredio sam da se najbliži crkveni toranj koristi za usmjerenje cijevi na istok-jugo-istok odakle se je vidjela cesta kojom smo upravo stigli. Izdavši sve potrebne zapovijedi borbenom dijelu bitnice rekao sam vodnicima i topovođama da rasporede sprege po štalama u obližnjim kućama. Potom smo se smjestili u povećoj školskoj zgradi koja je imala prostran vrt i iza njega poljanu za športske aktivnosti sudeći po vratnicama za nogomet. Dalje, prema sjeveru, prostirala se ravnica odakle vjerojatno neće prilaziti neprijatelj - tako sam se bar nadao.

Jedan od najljepših momenata toga dana je bio kada mi je Virag pomogao da svučem jahaće čizme u kojima sam više hodao nego jahao kroz više od 48 sati. Razgovarali smo o velikoj sreći što nitko od topnika nije bio ranjen ili nestao, ali su se stalno vraćali na temu gdje je i kako završio Zorko. Jasno, nisam nikome govorio o mom posljednjem susretu s njime te o mojim pretpostavkama zašto se Zorko vratio u Našice. U panici koja je nastala u koloni, te jurnjavi nizbrdo prigodom nadlijetanja zrakoplova bitnica je izgubila 25 konja uključujući mog Zelenka. Konjušari su morali sklapati nove spregove, uglavnom za tovarna kola, dok su topovske sprege ostale bez većih promjena. Greglovi su vojnici mnogo pomagali upotpuniti zaprege za ispravna

kola, pa su obilazili štale u selima kroz koja smo prolazili. Svaki dobar konj koji je nađen kod seljaka uzet je po zapovijedi bez naplate za oduzeto - kao što ni ja nisam dobio ništa za svoj rekvirirani bicikl u travnju 1941.

U ratnim se vremenima, za potrebe vojske, ne poštuje tuđe vlasništvo već se uzima sve što god se nađe ili što može biti od koristi vojsci. Nije ni čudo što je svaka vojska omražena u pučanstvu i što se sve sakriva čim se negdje u blizini pojavi vojnik pod oružjem. Uskoro ću i sam spoznati da je taj bestidni poriv bezobzirnog uzimanja tuđega u stvari vođen iskonskim strahom za očuvanje vlastitog života i svojih skučenih potreba. Takvi neizbježni poriv za samoodržanje, koji ne vodi brigu o drugome, je po svom učinku protiv čovječnosti jedan od najgorih koji se pojavljuje u vrijeme rata bilo gdje ili bilo kada.

Zapovjednik se vratio u bitnicu tek drugoga dana po dolasku u Slatinu te nas sazvaao radi dogovora o našoj daljnjoj ratnoj djelatnosti. Zapovijed je glasila da će bitnica ostati u položaju za obranu odstupnice na bojišnici dok će se hrvatska vojska povlačiti prema zapadu. Gdje se zapravo u tom trenu nalazila bojišnica satnik nam nije znao reći, već samo onako maglovito negdje ispred nas istočno od Drave na sjeveru, pa preko Papuk-gorja do Save na južnom krilu. Njemačka se vojska povlačila zajedno s hrvatskom nastojeći što prije stići do Austrije ne obazirući se previše što će se dogoditi s nama. Nijemcima je glavna briga da ne padnu u zarobljeništvo ruske armije koja se kretala uzvodno lijevom obalom Drave. Pitao sam se često, zašto Rusi ili Bugari s lijeve obale Drave nisu do sada napadali hrvatsku vojsku povlačeći se južnom obalom Drave. Naše se zapovjedništvo više bojalo iznenadnih napada partizana koji su se skrivali u šumama te se slobodno kretali po slavonskim planinama, pa i po nedalekom Papuku južno od nas. Slušajući sve novosti i obavijesti pokušavao sam uzalud odrediti neki stvarni cilj prema kojemu bih mogao usmjeriti svoja buduća djelovanja u toj gustoj magli proturječnih izgleda. Često sam spomenuo onu uzrečicu "Uzidaj' se u se i u svoje kljuse", pa sam s gorčinom spoznao "da će biti ... što će biti". Sudbina je krenula svojim tijekom u nepoznatu nam budućnost.

Ipak, glavni nam je neprijatelj bila Jugoslavenska armija koja je probila bojišnicu u Srijemu i sada napreduje prema zapadu, kako se meni učinilo, uzduž Drave i Save. Vjerojatno je Armija napredovala i u Bosni, južno od Save, što ćemo uskoro vidjeti ako i kada se budemo približavali Zagrebu. Bilo nam je rečeno, da moramo nastojati zadržavati Armiju što duže s privremenih obrambenih položaja s ciljem da omogućimo nesmetano povlačenje ostalim hrvatskim jedinicama i pučanstvu prema Zagrebu. Sva su ta naklapanja bila prilično maglovita, odnosno nejasna, pa sam bio zadovoljan kada mi je zapovjednik rekao da sam ja osobno odgovoran za borbeni dio bitnice, dakle haubice i sva kola s topničkim streljivom. Ja sam do sada već dobro upoznao naš topnički sastav, te konjušare koji su jahali vučne konje prema potrebi. Sjećajući se davnog savjeta moga ujaka iz Beča, mogao sam računati s time da će se bitnica kretati u glavnom po kako tako čvrstim cestama, a možda će biti malo udaljenija od same, katkada i privremene, bojne linije. U toj nadi je spas - tješio sam sâm sebe.

Osvanulo je jutro 16. travnja u Slatini, nakon što sam se naspavao na prostrtoj slami na tvrdom podu razreda, koji je još mirisao po katranu korištenom za čišćenje i dezinfekciju. Umio sam se i obrijao prvi put žiletom iz svoga putnog brijaćeg aparata koji je stao u malu metalnu kutijicu. Promijenio sam rublje nakon što sam se uspio oprati kod jednostavnog umivaonika u prostoriji sa školskim zahodima. Virag me je dočekao s porcijom tople juhe i svježe pečenim kruhom, pa smo nas dvojica i Miro, koji nam se je priključio, koristili vrijeme doručka za određivanje dnevnih zadataka topnika. Osnovna nam je briga bila pripremiti topove za mogući napad oklopnih vozila s ceste, pa smo odlučili uvježbati posadu haubica za takav slučaj. Tijekom prije podneva iskopani su, odnosno nasipani niski bedemi ispred topova, koje smo u međuvremenu malo drugačije porazmjestili nakon jučerašnje užurbanosti. Jasno, topnici nisu bili jako oduševljeni svim tim radovima i vježbanjem, ali sam im pokušao objasniti da to mora postati za njih rutinski postupak i to svaki put kada zauzmemo kakav novi borbeni položaj. Konjušari su bili zauzeti brigom oko konja, te pregledom, odnosno popravcima, opreme i orme, jer je to bilo od vitalne važnosti za dobro funkcioniranje spregova s 4 ili 6 konja.

Dan je protekao u pripremama i s manje odmora, pa kada je došla večer i bio podijeljen topli obrok koga su pripremili kuhari, kao da se i raspoloženje nešto popravilo. Straže i smjene su bile raspoređene pa sam, se vratio na spavanje svom tvrdom krevetu nadajući se mirnoj noći. Osim uobičajenih kontrolnih obilazaka straže, tijekom noći sve je bilo mirno, osim što je tu i tamo svjetleća raketa proparala tamno nebo. Nije se čula nikakva prigušena borbena buka, niti u noći, niti slijedećeg dana koji smo proveli nastavljajući uvježbavanje od prošloga dana. Više smo sada pažnje posvetili i mogućem naletu zrakoplova, ali je utorak, 17. travnja, protekao bez naročitih događaja ili motrenja. Tako smo proveli još jedan dan u Podravskoj Slatini i dočekali jutro srijede 18. travnja s osjećajem udomaćenosti u tom borbenom položaju, koji je poprimio zadovoljavajući oblik uključujući prikrivanje od eventualnog napada iz zraka. Nakon ručka se činilo sve mirnim kada iznenada stiže zapovijed za pokret u narednih par sati tog kasnog poslije podneva. Svaki od nas pitao se zašto odjednom zapovijest za pokret iz Podravske Slatine, kada nismo ništa čuli o nekim borbama iz smjera Našica ili s obronaka Papuka. Jedva da je netko od nas mogao znati što se događalo malo dalje oko nas tih dana.

Časnicička kopča na remenu lijevo od znaka na kapi Hrvatskog Domobrana.

* * * * *